

نگارش، آفرینشی است در جهانی تازه با مصالح واژه. آن‌که می‌نویسد واژه‌شناس است؛ رنگ و بو و مزه واژه‌ها را می‌شناسد و به مدد این شناخت، متن زیبا و مانا می‌آفریند.

نگارش ادبی (۲): قطعه ادبی

درس سوم

ایده کلیدی : پرورش قدرت خلاقیت در پرتو نگارش قطعه ادبی

نمایه درس

متن و تصویر	فعالیت	کارگاه نوشتن	حکایت‌نگاری	حوزه‌های فرعی
محتوای دانشی ضروری برای شناخت عناصر قطعه ادبی با ذکر مثال‌های مختلف	– شناسایی عناصر و ساختار قطعه در متن داده شده – شناسایی و کشف عناصر قطعه در متن داده شده (نگاه تازه، انتخاب واژه، آرایه‌های ادبی و...) – تولید یک قطعه ادبی	– بررسی ساختار (آغاز، میانه و پایان‌بندی) قطعه داده شده – درک و انتخاب جملات زیبای متن و تضادهای تأثیرگذار آن – تولید قطعه ادبی – مرحله تحلیل و ارزیابی نوشته‌ها بر اساس سنججه‌های داده شده	بازآفرینی یک حکایت	– یادآوری مباحثی چون ساختار به هنجار یک نوشته (آغاز، میانه و پایان‌بندی) – شناسایی عناصر داستان جهت بازآفرینی حکایت – آشنایی با شیوه‌هایی جهت کسب مهارت نگاه نو

تدریس این درس در سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای، به شرح زیر انجام می‌شود:

جلسه اول

گاه می‌شود به جای این که «شعر» را به نثر بنویسیم، «نثر» را به «شعر» نزدیک کنیم و گاه می‌شود به جای «شعر منثور» «نثر شاعرانه» نوشت.

قیصر امین‌پور

محتوا: کل متن درس تا ابتدای کارگاه نوشتن

اهداف: دانش‌آموز بتواند:

- ۱ نگاه نو و بدیع به موضوع را بشناسد.
- ۲ آرایه‌های موجود در یک قطعه ادبی را استخراج و ارزیابی نماید.
- ۳ ساختار (آغاز مناسب، تنه اصلی متناسب و پایان بندی در خور) یک قطعه ادبی را تجزیه و مورد قضاوت قرار دهد.

در جلسه اول با ورود به مباحث درس و شناسایی و معرفی عناصر، قطعه فعالیت یک، دو و سه انجام خواهد شد و تمرین ۱ کارگاه نوشتن هم به عنوان تکلیف در منزل به دانش‌آموز واگذار شود. این اهداف می‌توانند با تلفیقی از روش‌های پیش‌سازمان‌دهنده و ساخت‌گرایی حاصل گردند.

روش تدریس پیشنهادی: تلفیق پیش‌سازمان‌دهنده و ساخت‌گرایی

با توجه به اینکه قطعه، زیرمجموعه تئری ادبی است و تئری ادبی در درس دوم به دانش‌آموزان معرفی شده است، در آغاز درس سوم می‌توان به شیوه پیش‌سازمان‌دهنده، با فراخواندن تجارب و اطلاعات پیشین از دانش‌آموزان در تجزیه، تحلیل، ارزیابی و طبقه‌بندی قطعات آغازین درس کمک گرفت، تا از کلیت قطعه ادبی، ویژگی‌های جزئی آنها را استخراج و مقوله‌بندی نمایند. در ادامه با استفاده از پنج مرحله روش ساخت‌گرایی (درگیری کردن، کاوش، توصیف، تشریح و توسعه و ارزشیابی) درس تدریس می‌شود. در مرحله درگیری از دانش‌آموزان می‌خواهیم در گروه، متن چراغ سبز را بخوانند و درباره آن گفت‌وگو کنند و فعالیت اول درس را انجام دهند. سپس در مرحله کاوش و توصیف، از آنها می‌خواهیم دو ویژگی قطعه ادبی را بخوانند و در متن چراغ سبز آنها را جست‌وجو کنند و برداشت‌های خود را توصیف نمایند و فعالیت ۲ را انجام دهند. در ادامه در مرحله تشریح و توسعه، توصیف گروه‌ها در کلاس بیان می‌شود و با هدایت معلم موضوع گسترش می‌یابد. در ارزشیابی از دانش‌آموزان می‌خواهیم تمرین اول کارگاه نوشتن را در منزل انجام دهند.

درنگی در قلمرو فعالیت‌ها

فعالیت‌ها در کتاب نگارش، دارای ویژگی‌های مشترکی هستند. اصل مهارت نوشتن به عنوان ابزاری برای فکر کردن، مشاهده دقیق، به خاطر سپردن و برقراری ارتباط در همه آنها وجود دارد، همه به نوعی عملکرد قضاوتی کردن را در بطن خود نهفته دارند و به نحوی گام به گام با درگیری‌های جزئی ذهن و زبان، دانش‌آموز را برای پرداختن به تمرین‌های کلان‌تر آماده می‌سازند.

فعالیت ۱: این فعالیت با تکیه بر تکنیک پرسش و پاسخ شکل گرفته است. پاسخ‌دهی به سؤالات مطرح شده، نیاز به تأمل و تدبر دانش‌آموز دارد. با تلفیقی از مهارت‌ها می‌توان به هدف این فعالیت دست یافت، بخشی از آن نیازمند یادآوری آموخته‌های پیشین است و قسمتی با در خدمت قرار دادن دانش آموخته درس جدید و آزمون مهارت ارزیابی و استنباط و قدرت نتیجه‌گیری خود به سرانجام می‌رسد.

فعالیت ۲: نقطه کانونی فعالیت دو، ارزیابی تکنیک بازشناسی و مهارت قضاوتی دانش‌آموز است. دانش‌آموز خواه به تولید یک قطعه ادبی مبادرت ورزد و خواه یک قطعه را به عنوان نمونه انتخاب نماید، نیازمند دانش شناخت عناصر قطعه و به کار بستن آن در مرحله تولید است.

فعالیت ۳: این فعالیت به دنبال تقویت نوعی مهارت استنباطی در دانش‌آموز شکل می‌گیرد. مهارت استنباط در واقع استفاده موفقیت‌آمیز از اطلاعات است. کتاب درصفا قبل، دانش ضروری را در اختیار دانش‌آموز قرار داده است و در اینجا انتظار می‌رود دانش‌آموز با پیش رو داشتن آن اطلاعات، در مورد نحوه و میزان کاربرد آنها در متن با تجزیه و تحلیل اجزا و عناصر متن و با استناد به آنها قضاوت و داوری مناسب را داشته باشد.

دانش فرامتنی (۱)

آغازهای مناسب و پایان‌های منحصر به فرد، ابزار دیگری است که نویسندگان بزرگ خلاقیت خود را در قالب آنها به نمایش می‌گذارند. شگردهایی چون هنجارگریزی و خلاف آمد عادت در این میان بسیار مؤثر هستند. فیلم‌نامه‌ها و داستان‌های زیادی را می‌بینیم که به خاطر این ویژگی‌ها مورد تحسین و تقدیر واقع می‌شوند. کتاب «گشودن رمان» حسین پاینده، به بررسی همین آغازهای متناسب با انجام داستان‌هایی چون «جزیره سرگردانی»، «سووشون»، «بوف کور»، «تنگسیر»، «شازده احتجاب»، «چراغ‌ها را من خاموش می‌کنم»... پرداخته است. نمونه یک پایان‌بندی خوب را هم در فیلمنامه (یا فیلم) «توران خانم» به کارگردانی رخشان بنی‌اعتماد و مجتبی میرتهماسب می‌بینیم. «توران خانم» درباره زندگی توران میرهادی یکی از تأثیرگذارترین چهره‌ها در نظام تعلیم و تربیت معاصر ایران است. این فیلم در پایان به صورت معمول نه با مرگ خانم میرهادی که با معرفی هنرمندانه آثار ایشان به پایان می‌رسد و گویی این پیام را می‌دهد که مرگی در کار نیست و جاودانگی در آثار به‌جامانده از انسان است.

دانش‌های فرامتنی (۲)

هین سخن تازه بگو، تا دو جهان تازه شود و ارهد از حد جهان، بی‌حد و اندازه شود (مولانا)

در اصل مبنای هر اثر ماندگاری از تعامل میان عناصری چون نگاه نو به پدیده‌ها، استفاده بجا از عناصر، زیبایی‌آفرینی، گزینش درست واژگان، ساختار و قالب مناسب حاصل می‌شود. دیوان حافظ سرشار از این توازن است. شناختی که حافظ از زمانه خود دارد و نگاه نویی که بر مبنای آن به زاهد و رند و محتسب و... می‌نماید، منحصر به شخص اوست. وقتی این نظرگاه با انتخاب واژگان مناسب و آرایه‌های متناسب همراه می‌شود، جاودانگی او را در ادبیات جهان رقم می‌زند. گلستان سعدی به نحو دیگری با تعادلی که در کاربرد عناصر زیبایی‌آفرین دارد و نیز با در خدمت گرفتن اندیشه‌های تربیتی ناب، ایجاز در سخن و انتخاب قالب حکایت برای بیان این ایده‌ها، قرن‌هاست که صدرنشین مسند نثر فارسی است و تمام سخنوران، جیره‌خوار سفره‌آویند.

در ادبیات معاصر هم هر اثری که در میدان فرهنگی قبول عام و خاص می‌یابد، به لطف هماهنگی و همکاری‌ای است که میان این عناصر برقرار کرده است. بهره‌گیری نیما از عناصر شمال کشور و ساختار نویی که به شعر فارسی بخشید، انتخاب خاص واژگانی اخوان در قالب شعر نیمایی، نگاه نو سپهری به پدیده‌ها، مدرنیته در شعر فروغ^۱، بدیعه‌پردازی‌ها و تصویرگری‌های ناب منزوی در باب عشق^۲، مناظره در زبان پروین اعتصامی و... نثر روان و شخصیت‌پردازی‌های بی‌نظیر سیمین دانشور^۳، توصیف‌های ناب «کلیدر» محمود دولت‌آبادی، نگاه دگرگونه احمد دهقان به موضوع جنگ^۴، نثر ادبی کویر علی شریعتی، قطعه‌های «طوفان در پراتز» قیصر امین‌پور و فراوان مورد دیگر، مثال‌های در دسترس، از گزینش‌های بجای نویسندگان ادبیات معاصر فارسی است.

جلسه دوم

زمین عاشق شد و آتشفشان کرد و هزار هزار سنگ آتشین به هوا رفت. خدا یکی از آن هزار هزار سنگ آتشین را به من داد تا در سینه‌ام بگذارم و قلبم باشد. حالا هر وقت که روحم یخ می‌کند، سنگ آتشینم سرد می‌شود و تنها سنگش باقی می‌ماند و هر وقت که عاشقم، سنگ آتشینم گرم می‌گیرد و تنها آتشش می‌ماند مرا ببخش که روزی سنگم و روزی آتش. مرا ببخش که در سینه‌ام سنگی آتشین است.

عرفان نظر آهاری

محتوا : ارزیابی پاسخ دانش‌آموزان به تمرین ۱ کارگاه نوشتن، تمرین ۲ کارگاه نوشتن و ارزیابی آن.

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

۱ راجع به احساسات و تأثیر و تأثرهای خود در مورد یک موضوع پیشنهادی، به شیوه خوشه‌سازی به تنهایی یا گروهی یادداشت‌برداری نماید.

۲ عناصر زیبایی‌شناسی و نیز واژگان خاص متن را تشخیص دهد.

۳ یک قطعه با تمام عناصر و ساختار ضروری تولید کند.

۴ بتواند با نقد یک متن در مورد نوع نگاه نویسنده به موضوع بحث کند و تازگی

آن را دریابد.

۵ روش‌های پرورش متن و نوشتن خلاق را به صورت عملی به کار گیرد.

۶ قدرت نقد و ارزیابی متون را بر اساس سنجه‌های علمی کسب کند.

در جلسه دوم طبق درس‌های قبل، ابتدا پاسخ‌های دانش‌آموزان به کارگاه ۱ به اشتراک گذاشته می‌شود و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و پس از آن با الگوی خوشه‌سازی که در ادامه می‌آید، فعالیت ۲ کتاب به سرانجام خواهد رسید و تحلیل و ارزیابی مدنظر در فعالیت ۳ نیز محقق خواهد شد.

■ روش تدریس

قطعه ادبی در یک فرایند رفت و برگشتی حاصل تعامل عینیت‌ها و تجارب زیسته با ذهنیت‌ها، استنباط و احساس شخصی ما است. نمایش و ارائه مجدد این محصول بیش از هر متن دیگری، نیازمند تکنیک‌هایی است که در خدمت تقویت قوه آفرینندگی و پرورش قدرت خلاقیت هستند؛ روش‌هایی چون بدیعه‌پردازی و خوشه‌سازی شیوه‌های مناسبی برای این امر به نظر می‌رسند، که در اینجا مراحل پیشنهادی اجرای این درس با خوشه‌سازی ارائه می‌گردد.

■ روش تدریس پیشنهادی

خوشه‌سازی: خوشه‌سازی روش غیرخطی جریان مغز است که با تداعی آزاد خویشاوند است. در واقع با عرصه دادن به تفکر تصویری^۵، اجازه می‌دهیم دانش‌آموز بدون هیچ مانعی با بهره‌گیری از تداعی آزاد، تمام تصاویر خود را مکتوب کند. به عبارتی، خوشه‌ها چون کیهانی گسترش یابنده هستند که هر کلمه می‌تواند در هر لحظه به کهکشان راه شیری بدل شود که به نوبه خود جهان‌هایی را در بردارد (ال. ریکو، ۱۳۹۱). انتخاب یک هسته محرک تداعی‌هایی است که در هر انسان با انسان دیگر به خاطر تجارب زیسته متفاوت و زمان و مکان مختلف فرق دارد. به این ترتیب ابتدا با سد کردن راه تفکر مفهومی^۶، تمام تصاویر ذهن خود را حول هسته مشخص بیرون می‌ریزیم و در مراحل بعد به ساماندهی این خوشه‌ها می‌پردازیم و تفکر مفهومی سامان‌دهنده اجازه ورود می‌یابد.

■ مراحل اجرای خوشه‌سازی

- ۱ انتخاب هسته : در اینجا یکی از موضوعات پیشنهادی درس را در مرکز کار خود قرار می‌دهند و دور آن دایره‌ای با خوشه‌های متعدد ترسیم می‌کنند.
- ۲ دانش‌آموز هر آنچه که در خزانه ذهن خود دارد بدون پیش داوری و ارزش‌گذاری خاصی بیرون می‌ریزد و به عنوان خوشه‌های اطراف این دایره، آنها را ثبت می‌کند. گاه یک خوشه، خوشه دیگر را به ذهن می‌آورد و باعث گستردگی کار می‌شود. در واقع با تندنویسیِ تفکر تصویری، راه را بر دخالت تفکر مفهومی می‌بندیم.
- دانش‌آموزان، نوشته خود را با اولین جمله که به ذهنشان رسید شروع کنند و با به کمک گرفتن تفکر مفهومی تداعی‌های مکتوب خود را سامان دهند و در گسترش متن خود از آنها کمک بگیرند و به آنها اعلام کنیم که استفاده از تمام خوشه‌ها اجباری نیست.
- ۳ نوشته خود را برای دوستان‌شان بخوانند و با سنجه‌های ارزیابی پایان درس به قضاوت در مورد متن‌های همدیگر بپردازند.

جلسه سوم

حکایت‌ها با ویژگی‌هایی چون اختصار در کلام، ایجاز در مفهوم و واژه‌گزینی‌های معنادار، در واقع نسل پیشین داستانک‌های مدرن هستند که افق‌های خیال‌انگیزی روبه‌روی ما می‌کشایند و آبخورهای مناسبی برای تقویت بلاغت و فصاحت به‌شمار می‌آیند.

محتوا : بازآفرینی حکایت، سنجش و ارزیابی بازآفرینی‌ها و تمرین ۲ جلسه قبل
اهداف : دانش‌آموز بتواند :

- ۱ یک قطعه با تمام عناصر و ساختار ضروری تولید کند.
- ۲ با تکیه بر حکایت پایانی درس، به فهمی از موارث کهن ادبی دست یابد.
- ۳ با بازآفرینی حکایت پایانی، قدرت خلاقیت و قوه تفکر خود را پرورش دهد.
- ۴ روش‌های پرورش متن و نوشتن خلاق را به صورت عملی به کار گیرد.
- ۵ عناصر داستان را به خاطر بیاورد.
- ۶ با تکیه بر عناصر داستانی موجود در حکایت، به بازآفرینی آن اقدام کند.
- ۷ قدرت نقد و ارزیابی متون را بر اساس سنجه‌های علمی کسب کند.

حکایت‌نگاری

داستان به مفهوم امروزی‌اش، محصول مدرنیته در غرب است و از قرن شانزدهم میلادی با دن کیشوت سروانتس اسپانیایی متولد شد. اما حکایت‌های ادبیات کلاسیک نه به معنای امروزی، بلکه در فرم قدیم خود نوعی خواهرخواندگی با داستان‌های امروزی دارد و دلیل این امر هم ساختار و عناصر مشترکی است که در هر دو دیده می‌شود. بنابراین برای بازنویسی حکایت‌ها، شناخت اولیه این عناصر می‌تواند ما را در اقتباس‌های «آزاد» یا «بسته» اصولی از این موارث یاری نماید. اقتباس در حقیقت از دریچه‌ای جدید به «پیش‌اثر» نگریستن است. این امر می‌تواند با به چالش کشیدن مفاهیم متن، از منظر زیبایی‌شناسی، تغییر زبان متناسب با فهم جدید خواننده و تقلید از آن، طنزسازی و مواردی از این قبیل انجام پذیرد و با عنوان‌هایی چون بازآفرینی، بازنویسی، آمیغ‌نویسی، گزیده‌نویسی و خلاصه‌نویسی صورت گیرد. از جایی که در اقتباس بسته (بازنویسی، خلاصه و گزیده‌نویسی و...) معمولاً به دلیل نزدیکی زیاد به متن اصلی محدودیت‌هایی در اعمال تغییرات خلاقانه وجود دارد، بنابراین سؤال تازه‌ای در ذهن مخاطب ایجاد نمی‌شود و اجباری در پذیرش منطقی و تفکر بیشین شکل می‌گیرد. بر این اساس پیشنهاد این بخش، بازآفرینی حکایت‌ها بر اساس تکنیک اسکمپر است.

روش تدریس: تکنیک اسکمپر با شناخت عناصر داستانی حکایت و ایجاد تغییرات ضروری

اسکمپر: اسکمپر تکنیکی برای افزایش خلاقیت و پرورش ایده‌های خامی است که در سر داریم و برای حل هر مسئله‌ای که با آن روبه‌رو می‌شویم، کاربرد دارد. می‌توان گفت اسکمپر یک فهرست از سؤال‌هایی است که سبب پرورش ایده‌های جدید می‌گردد. این سؤال‌ها بر اساس کلید واژه‌هایی ساخته می‌شوند که سرواژه محسوب می‌شوند و به این ترتیب هستند:

SCAMPER

- Substitute: S (جایگزین کردن)
- Combine: C (ترکیب کردن)
- Adapt: A (اقتباس کردن)
- Magnify: M (تقویت کردن)
- Put to Other Uses: P (به کار گرفتن در دیگر کاربردها)
- Eliminate or Minify: E (حذف کردن)
- Rearrange or Reverse: R (معکوس کردن یا چینش مجدد)

■ شیوه اجرا

- ۱ خوانش متن با صدای بلند توسط معلم یا دانش‌آموزان.
- ۲ تأمل و فهم اجزا و عناصر حکایت مانند شخصیت، گفت‌وگو، زمان، مکان، راوی و ...
- ۳ کشف پیرنگ داستان یا روابط پنهان میان اجزای متن و مفهوم کلیدی آن: سعدی پیرنگ حکایت را بر مبنای تباری قرار داده که میان عناصری چون حلقهٔ جوهریان و بیابان، گندم بریان و مروارید، ذوق و شادی و تلخی و نومییدی به خوبی مشهود است و این فضای تضادی در القای مفهوم کلیدی حکایت، موفق عمل کرده است.
- ۴ بازآفرینی متن با توجه به اطلاعات موجود در مورد حکایت و شناخت دقیق اجزای آن و استفاده از تکنیک‌های معکوس کردن، حذف، اضافه، اقتباس، ترکیب، جایگزینی، تقویت و ... که به مواردی از آنها در مقام پیشنهاد اشاره می‌شود:

جایگزینی:

- زبان نوشته را می‌توانیم به زبان معیار امروز تغییر دهیم.
- راوی می‌تواند به جای یک بیابان‌گرد که در بیابان در مانده است جوهری‌ای باشد که از کاروان بازمانده و توشهٔ سفرش به اتمام رسیده است.
- در حلقهٔ جوهریان بصره یک جوهری (و نه اعرابی) از گم‌شدگی خود در بیابان حکایت می‌کند که ...

اضافه: زمان را به صورت مشخص‌تر فرضاً «در هنگام خشکسالی بصره» بیان کنیم.

- به جای مروارید غلتان و گندم می‌توان از کیسهٔ مشک و نان خشک استفاده کرد.
- تقویت مفهوم متن با استفاده از تفکر موازی: در جوار امتناع جوهری از دریافت مشک و امیدش به نانی خشک، می‌توان جهت تأکید بر مفهوم حکایت، آن را گسترش داد، به این‌گونه که بیابان‌گرد در مقام یک راهنما، در بیابان جان‌زگر (جوهری) را نجات می‌دهد و در عوض زرگر به او کیسه‌ای مروارید غلتان می‌بخشد، اما او نیاز خود را در حد گندم بریان می‌بیند و آن را پس می‌زند.
- و موارد دیگر ...

افزون بر موارد فوق می‌توان بیابانگرد و زرگر را با توصیف‌های دقیق‌تر معرفی کرد.

- ۵ متن‌های نوشته شده در کلاس خوانده شوند و با توجه به سنجه‌های ارزیابی مورد قضاوت قرار گیرند.
- نکته: در مرحلهٔ نهایی از دانش‌آموزان بخواهیم در گزینش واژگان و کاربرد آرایه‌ها و ... حکایت را در قالب قطعهٔ ادبی بازآفرینی نمایند.

■ پی‌نوشت

۱ بخشی از شعر «پنجره» فروغ فرخزاد که مضمون‌هایی چون تنهایی، عشق و عدالت و... دارند، به مثابه سوژه‌های دنیای مدرن، کانون شعر قرار گرفته‌اند.

من از دیار عروسک‌ها می‌آیم
 از زیر سایه‌های درختان کاغذی
 در باغ یک کتاب مصور
 از فصل‌های خشک تجربه‌های عقیم دوستی و عشق
 در کوجه‌های خاکی معصومیت
 از سال‌های رشد حروف پریده رنگ الفبا
 در پشت میزهای مدرسه مسلول
 از لحظه‌ای که بچه‌ها توانستند
 بر روی تخته حرف «سنگ» را بنویسند
 و سارهای سراسیمه از درخت کهنسال پر زدند.
 من از میان ریشه‌های گیاهان گوشتخوار می‌آیم
 و مغز من هنوز
 لبریز از صدای وحشت پروانه‌ایست که او را
 در دفتری به سنجاقی
 مصلوب کرده بودند.
 وقتی که اعتماد من از ریمان سست عدالت آویزان بود
 و در تمام شهر
 قلب چراغ‌های مرا تکه تکه می‌کردند
 وقتی که چشم‌های کودکان عشق مرا
 با دستمال تیره قانون می‌بستند
 و از شقیقه‌های مضطرب آرزوی من
 فواره‌های خون به بیرون می‌پاشید
 وقتی که زندگی من دیگر
 چیزی نبود، هیچ چیز بجز تیک تاک ساعت دیواری
 دریافتم، باید، باید، باید.

دیوانه‌وار دوست بدارم

یک پنجره برای من کافیست...

۲ غزلی از حسین منزوی

لیلا دوباره قسمت این السلام شد

عشق بزرگم آه! چه آسان حرام شد

می شد بدانم اینکه خط سرنوشت من

از دفتر کدام شب بسته وام شد؟

اول دلم فراق تو را سرسری گرفت

و آن زخم کوچک دلم، آخر جذام شد

گلچین رسید و نوبت با من وزیدنت

دیگر تمام شد گل سرخم، تمام شد

شعر من از قبیله خونست، خون من

فواره از دلم زد و آمد کلام شد

ما خون تازه در تن عشقیم و عشق را

شعر من و شکوه تو، رمز الدوام شد

بعد از تو باز عاشقی و باز... آه نه!

این داستان به نام «تو» اینجا تمام شد

۳ سیمین دانشور هم در سطح لهجه شیرازی و هم در انعکاس فرهنگ شیراز در سوشون موفق ظاهر شده است. اسم کتاب برگرفته از مراسم سوگ سیاوش در شیراز است و به همین دلیل با لهجه شیرازی سوشون خوانده می‌شود. او با نحوه به کارگیری اصطلاحات و کلمات اصیل آن ناحیه، قهرمانان با اصالت پرورش می‌دهد.

«عمه گفت: خان کاکای خودم را می‌شناسم، یوسف را هم می‌شناسم. ابوالقاسم خان صاف نیست. از وقتی هم که خیال و کالت افتاده ناصاف تر هم شده... زری گفت: از من قول گرفت که امروز عصر هر طور شده به جشن فرنگی‌ها بروم. نمی‌دانم تکلیف نذریم چه می‌شود؟»

۴ مجموعه داستان‌های کوتاه «من قاتل پسران هستم» مهم‌ترین کتاب احمد دهقان در زمینه جنگ است.

۵ تفکر تصویری: روشی در آموزش است که افکار یا مفاهیم پیچیده را به عناصر تصویری مثل عکس و موارد مشابه مرتبط و مفاهیم پیچیده را ساده‌سازی می‌کند.

۶ تفکر مفهومی: مفاهیم به مثابه ویژگی‌ها، الگوها و طبقه‌بندی‌های کلی هستند. در تفکر مفهومی به یافتن، تجزیه کردن و ترکیب کردن این مفاهیم می‌پردازیم.

«... دخترم، وقتی که بزرگ‌تر شدی دربارهٔ داستان زمین و مردم آن در کتاب‌های بزرگ مطالب بسیاری خواهی خواند و خواهی دید که این سرگذشت، از هر داستان و قصهٔ دیگر که بتوانی بخوانی، جالب‌تر و شیرین‌تر است...»

بخشی از نامه جواهر لعل نهرو به دختر ده ساله اش

نامه نگاری

درس چهارم

ایده‌کلیدی: تقویت مهارت برقراری ارتباط مؤثر با آموزش قالب‌های نگارشی (نامه‌نگاری)

نمایهٔ درس

متن و تصویر	فعالیت	کارگاه نوشتن	شعرگردانی	حوزه‌های فرعی
محتوای دانشی ضروری برای شناخت انواع نامه با ذکر مثال‌های مختلف	– پیش‌بینی آیندهٔ شکل‌های نامه‌نگاری. – نوشتن درخواست رسمی در قالب نامه. – نوشتن نامهٔ دوستانه. – نوشتن نامهٔ خانوادگی. – کسب اطلاعاتی در زمینهٔ نامهٔ مقام معظم رهبری به جوانان اروپا	– بررسی و ارزیابی ساختار یک نامهٔ اداری. – نگارش یک نامه به معلم خود، به وزیر علوم یا در موضوع آزاد	بازآفرینی دو بیت از شعر نظامی	– یادآوری ساختار نوشته (آغاز، تنه اصلی و پایان) – آشنایی با مجلات رشد و وظایف آنها

تدریس این درس در سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای به شرح زیر انجام می‌شود :

جلسه اول

ای هدهد سحرگهی از دوست نامه‌ای بستان، ببند بر سر و عمدا به ما رسان (خاقانی)

محتوا : از ابتدای درس تا صفحه ۶۷ (نامه‌های رسمی)

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

- ۱ با ساختار نامه‌های اداری آشنا شود.
- ۲ به درک درستی از محتوای نامه‌های اداری برسد.
- ۳ در قالب یک نامه اداری درخواست رسمی خود را منتقل کند.
- ۴ با تأمل برخواست خود، نامه‌ای به معلم، وزیر و یا ... بنویسد.
- ۵ با به کار بردن مهارت پیش‌بینی، قدرت فرضیه‌سازی خود را افزایش دهد.

در جلسه اول درس تا پایان صفحه ۶۶ تدریس می‌شود. بنابراین علاوه بر مقدمه جذاب درس، می‌توان برای تقویت مهارت پیش‌بینی، از روش خوشه‌سازی یا بارش فکری بهره گرفت و در فعالیت دوم با روش کاج یا شش کلاه تفکر (در توضیحات جلسه سوم همین درس توضیح داده شده است)، دانش‌آموزان را برای نوشتن نامه‌ای اداری یاری می‌کنیم.

روش بارش فکری

بارش فکری، بارش مغزی یا یورش فکری: یورش فکری هم از سوی متخصصان آموزش و پرورش و هم از سوی متخصصان آموزش خلاقیت، به عنوان روش تدریس حل خلاق مسائل، معرفی شده است. مزیت آن این است که هم در کلاس‌های کم‌جمعیت و هم پرجمعیت (با گروه‌بندی فراگیران) کاربرد دارد. این روش همچنان که برای موضوعاتی که فراگیر خالی‌الذهن است مفید نیست در مواردی هم که فراگیر اطلاعات جامع و مکفی درباره موضوع دارد و بلافاصله به یک پاسخ روشن می‌رسد نیز کارایی ندارد. *الکس آزیون* این روش را چنین معرفی می‌کند: «اجرای فن گردهمایی که از طریق آن گروهی می‌کوشند، با انباشتن تمام اندیشه‌هایی که اعضا ارائه می‌کنند، راه‌حلی برای مسئله خاصی بیابند» (اکبری شلدره، قاسم‌پور و عزیزاده، ۱۳۹۰: ۱۶۵).

مراحل اجرا: برای اجرای این روش رعایت چهار اصل یا قانون ضروری است:

۱ بیان و ارائه قوانین یورش فکری: معلم قوانین کلاس را با دانش‌آموزان در میان می‌گذارد و در صورت نیاز، آنها را گروه‌بندی می‌کند. گروه باید منشی و رئیس داشته باشد.

قوانین

(الف) انتقاد ممنوع: هرگونه اظهار نظر ناسازگارانه و مخالفت‌آمیز ممنوع است.
(ب) استقبال از چرخش ایده‌ها: هیچ ایده‌ای غلط نیست و همه باید جسورانه و بدون هیچ نگرانی در برابر ایده، مشارکت داشته باشند.

(پ) کمیت‌گرایی: یعنی هرچه ایده بیشتر باشد بهتر است چرا که امکان ظهور اندیشه‌های نو بالا می‌رود.
(ت) تلفیق ایده‌ها و مستندسازی: فراگیران باید از میان ایده‌های خود و دیگران به نتایج و ایده‌های جدیدی برسند و آنها را مکتوب نمایند.

(ث) طبقه‌بندی و پیرایش ایده‌ها: فراگیران از میان ایده‌های تولید شده، دست به‌گزینش می‌زنند. غث و سمین آنها را جدا می‌کنند و به مقوله‌بندی آنها می‌پردازند.

۲ **ارائه موضوع یا مسئله:** برای به دست آوردن فهرستی از پیشنهادها، با طرح سؤالاتی درباره انتظاراتی که از مجله رشد می‌رود و وظایف آن و اجرای بهینه آنان کار را ادامه بدهند.

۳ **ارائه ایده با روشی متفاوت:** می‌توانیم از روش چرخشی، یا هر شیوه دیگر، همه دانش‌آموزان را به مشارکت دعوت بکنیم و نتیجه این همیاری‌ها به اشتراک گذاشته شود.

۴ **طبقه‌بندی ایده‌ها:** یعنی با حذف ایده‌های خیلی بی‌ربط، درکنار هم قرار دادن ایده‌های مشابه، مشخص کردن ایده‌های پرشمار و حذف تکراری‌ها به سنجش و ارزیابی آنها می‌پردازند، بهترین‌ها را در چارچوب تکلیف داده شده به کمک می‌گیرند و به تولید یک نامه برای مجله رشد اقدام می‌نمایند.

■ **ارزشیابی ایده‌ها:** دانش‌آموزان به نقد ایده‌ها می‌پردازند که کدام ایده‌ها خیلی عالی هستند و کدام بی‌ربط است و... .

فعالیت ۱: در فعالیت اول درس چهارم از دانش‌آموز خواسته می‌شود که با توجه به پیشرفت‌ها و دگرگونی‌های ناگزیر فکری و فناوری دنیای آینده، تصویری از چگونگی نامه و نامه‌نگاری در سال‌های آتی ترسیم کنند.

چنانکه مشاهده می‌کنیم فعالیت بر اساس یک نوع پیش‌بینی، یعنی تأمل و تفکر و در نتیجه تجسم آنچه در آینده روی می‌دهد، شکل گرفته است. پیش‌بینی از مهارت‌های بنیادینی است که در همه زمینه‌های زندگی، از امور شخصی تا اکتشافات و طراحی‌های بزرگ کاربرد دارد. افزون بر آن، یکی از عناصر اصلی فرضیه‌سازی پیش‌بینی کردن است و تقویت این حس و تجربه آن در دوران نوجوانی، گامی مهم در راه آینده‌ای هدفمند و درخشان به شمار می‌رود. برای رسیدن به این هدف تمام روش‌های پرورش خلاقیت مانند بدیعه‌پردازی، خوشه‌سازی، بارش فکری و... می‌توانند مؤثر باشند.

فعالیت ۲: در فعالیت دوم با تقویت «مهارت پرسش راهبردی» روبه‌رو هستیم. این امر به منظور افزودن بر کیفیت اطلاعات از طریق گفتمان یا کاوشگری میسر می‌شود، که به پرورش یادگیرندگانی مستقل کمک می‌کند (آقازاده، ۱۳۹۵: ۱۹۳). ضمن آنکه به رشته تحریر درآوردن این پرسش‌ها در قالب یک نامه رسمی گام بزرگ‌تری در راه تربیت انسان توانمندی است که به خوبی راه برقراری ارتباط صحیح را آموخته است.

جلسه دوم

لذت نامه‌های تو، ذوق پیام‌های تو می‌نرود سوی لبم، سخت شده‌ست در برم
(مولوی)

محتوا: ارزیابی پاسخ‌های تمرین ۱ کارگاه نوشتن، نامه‌های رسمی و فعالیت ۳، نامه‌های خصوصی و فعالیت ۴، تمرین ۲ کارگاه نوشتن و ارزیابی آن.

اهداف: دانش‌آموز بتواند:

- ۱ ساختار نامه خصوصی را بشناسد.
- ۲ نامه‌ای به یکی از اعضای خانواده خود بنویسد.
- ۳ ساختار نامه رسمی را تشخیص دهد.
- ۴ در قالب نامه رسمی درخواست یا پیام خود را اعلام نماید.
- ۵ نامه‌ای اداری با تمام اجزا بنویسد.

جلسه دوم با اشتراک‌گذاری، نقد و ارزیابی پاسخ‌هایی که دانش‌آموزان در منزل به تمرین یک کارگاه نوشتن داده‌اند، شروع می‌شود و در ادامه با ترکیبی از روش‌های پیش‌سازمان‌دهنده و ساخت‌گرایی نامه‌های خصوصی و رسمی، از نظر فرم و محتوا به دانش‌آموزان معرفی می‌شوند. (برای روش رک. درس قبل) سپس با انتخاب یکی از موضوعات کارگاه نوشتن شماره دو، به روش شش کلاه تفکر، داده‌های اولیه به صورت فردی یا گروهی گردآوری می‌شوند و در نهایت در قالب یک نامه فرم می‌گیرند. دانش‌آموزان با سنجش‌های ارزیابی پایان درس، نامه‌های نوشته شده خود و همکلاسی‌هایشان را مورد ارزیابی قرار می‌دهند.

روش تدریس

شش کلاه تفکر: «ادوارد دوبونو» پدر تفکر خلاق در کتاب «شش کلاه تفکر» یک روش خلاقانه ارائه می‌کند و از طریق آن می‌کوشد به افراد بیاموزد که به تفکر خود وسعت و نظم ببخشند و در تصمیم‌گیری‌ها از آن استفاده کنند.

در نخستین اقدام و با هدایت معلم، همه دانش‌آموزان باید کلاه سفید را بر سر بگذارند و در مورد موضوع بیان شده کاملاً بی‌طرفانه بیندیشند. سپس از آنها می‌خواهیم کلاه قرمز را بر سر بگذارند و با عرصه دادن به احساساتشان آنها را بیرون بریزند و بر زبان بیاورند. با کلاه سبز منتظر ارائه تفکرات منحصر به فرد و مبتکرانه دانش‌آموزان خواهیم بود. کلاه سیاه نگاه کاملاً بدبینانه به موضوع است و کلاه زرد، برعکس آن است.

کلاه آبی همچون یک نرم‌افزار است که تلاش می‌کند به تفکر کردن جمع، جهت دهد و با برنامه‌ای مشخص آن را به سرانجام برساند و گویی همچون یک کارگردان، تفکر ما را هدایت می‌کند. با کلاه آبی اولویت‌ها و محدودیت‌ها تعیین می‌شود و به مدیریت و جمع‌بندی مطالب می‌پردازند.

با این مقدمه انتظار داریم زمانی که دانش‌آموزان قرار است نامه‌ای به وزیر یا یک مجله بنویسند، برای طرح مباحث ضروری با استفاده از شش کلاه تفکر، ابتدا با یک نظری طرفانه موضوع را مورد بررسی قرار دهند. پس از آن هم جنبه‌های مثبت موضوع (کلاه زرد) و هم زوایای منفی (کلاه سیاه) آن را مورد دقت قرار دهند و بیان نمایند. با نگاه خلاقانه به موضوع (کلاه سبز)، جنبه‌هایی از آن را که تاکنون کسی ندیده است ببینند و بیان کنند و نهایتاً با کلاه آبی به مدیریت مباحث و جمع‌بندی آنها بپردازند. اجرا و پیاده‌سازی این شش کلاه می‌تواند به شیوه انفرادی یا بحث گروهی صورت بپذیرد.

درنگی در قلمرو فعالیت‌ها

فعالیت ۳: نوشتن «دعوت‌نامه‌ای به دوستان هم‌کلاسی برای جشن تولد» محور فعالیت سوم است. صرف نوشتن یک نامه و متن، فارغ از طیفی از مهارت‌های دیگر که ممکن است با خود به ارمغان بیاورد بالاترین سطح

یادگیری بلوم، یعنی آفرینش را در دانش آموز تحقق می بخشد. در این فعالیت با توجه به اینکه نامه دوستانه است، در نگارش آن دانش آموز به نوعی فراشناخت از خود، اطراف و دوستان خود هم دست می یابد.

دانش فرامتنی

سنت نامه نویسی: نامه نوشتن یک راه و رسم دیرین برای برقراری ارتباط بوده و هست. به همین دلیل برخی از این دیرینگی با عنوان «سنت» (سنت نامه نگاری) نام می برند. با توجه به وظایف و هدفی که هر نامه بر عهده دارد، نام آن حامل معرفت‌های ضروری می شود و به صورت اضافه توضیحی ذکر می گردد. مانند: نامه اداری، نامه دوستانه، نامه سرگشاده و دیگر موارد. به این ترتیب قلمرو «نامه» از جزئی ترین و خصوصی ترین حوزه‌ها تا عمومی ترین آنها را در برمی گیرد. نامه‌هایی را در کتاب‌هایی مانند تاریخ بیهقی و جهانگشا و دیگر کتب تاریخی می بینیم که پیک شاهان و سران حکومت‌ها محسوب می شوند و تا زمان معاصر هم این روند ادامه دارد. فتح‌نامه‌ها و نامه‌های پادشاه به پادشاهان دیگر یا امرای جزء و نیز نامه‌های رهبران مذهبی و سیاسی به همتایان خود یا زیردستانشان شکلی دیگر از نامه نگاری‌های مرسوم است. نامه امام علی علیه السلام به مالک اشتر در نهج البلاغه، نامه امام خمینی به گورباچف و موارد عدیده دیگر در این زمینه، قابل ذکر هستند. نامه‌های سرشناسان به فرزندان یا همسرانشان که معمولاً در قالب کتاب منتشر می شوند، قاصدان مهر و محبتند. از این نمونه علاوه بر کتاب‌هایی مانند قابوس‌نامه می توان نامه‌های سیمین دانشور به جلال آل احمد، نامه‌های فروغ فرخزاد به پرویز شاپور، نامه‌ای به دخترم که نوشته جمعی از بزرگان فرهنگی معاصر است را نام برد.

نامه‌ها گاه یک واسطه انسان و خداوند هستند. کتابنامه‌های خط‌خطی عرفان نظرآهاری که برای گروه سنی کودک و نوجوان نوشته شده است از این نمونه‌ها است. نظرآهاری در ابتدای هر نامه، آیه‌ای از آیات قرآن کریم را ذکر کرده است و ادامه نامه با تفسیر این آیه شکل می گیرد و در پایان هر نامه هم یک صفحه خالی برای مخاطب کتاب وجود دارد تا نامه خودش را به خدا بنویسد.

بزرگان اقتصادی هم در قالب نامه‌هایی که گاه سرگشاده محسوب می شوند از این ابزار اطلاعاتی بهره می برند و پیام خود را علنی می کنند. بخش دیگر از نامه‌ها را باید پیام‌آوران فرهنگی تلقی کرد. نامه امام خمینی به عروسشان، نامه پرویز ناتل خانلری به پسرش و... از این دست هستند.

شکلی دیگر از این نامه را در قالب تقدیرنامه و تشویق نامه‌هایی می‌بینیم که از جانب مسئولان بالادست به کارمندان یا مدیران پایین دست اعطا می‌گردد و طی این نامه‌ها مراتب سپاس خود را اعلام می‌دارند. نامه به فراخور موضوع و مخاطب غالباً در قالب نثرهای معیار یا ادبی ارائه می‌شود. گاه نامه‌هایی هم در قالب نظم می‌بینیم که طبیعتاً میان شاعران رد و بدل می‌گردد. میان رشید و طواط و خاقانی^۲ هم مراسلاتی رد و بدل شده است که ابتدا از روی مهر و مدح بوده‌اند و اما پس از زمانی این نامه‌ها پیک هجو و ذم می‌شوند.

بد نیست بدانیم نامه گاه معنای استعاری هم پیدا می‌کند. عرفان نظرآهاری در شعر «دوست واژه است» نوعی از این نگاه و استفاده را نشان می‌دهد. دوست، واژه است/ واژه‌ای که از لب فرشته‌ها چکیده است/ دوست، نامه است/ نامه‌ای که از خدا رسیده است/ نامه خدا همیشه خواندنی است/ توی دفتر فرشته‌ها/ واژه قشنگ دوست ماندنی است.

جلسه سوم

«... فرزند من؛ دمی چند نیست که خفته‌ای. من اکنون به تو نامه می‌نویسم. اکنون که تو کوچک‌تر از آنی که بتوانم آنچه می‌خواهم با تو بگویم. هنوز برق آرزو در چشمان جوانان می‌درخشد. آرزوی آنکه بمانند و سرفراز باشند. آرزوی من این است که تو هم در این آرزو شریک باشی. مردانه بکوشی و با دشمن درون که فساد است به جنگ برخیزی. اگر در این بیکار فیروز شدی دشمن بیرون، کاری از پیش نخواهد برد. آن قدر بکوشیم تا بس از ما نگویند که مثنی مردم پست و فرومایه بودند و به ماندن نمی‌ارزیدند!...»

(نامه‌ای به پسر م، ناتل خانلری)

محتوا: نامه سرگشاده و فعالیت ۵، شعرگردانی و تحلیل آن بر اساس سنجه‌های ارزیابی.

اهداف: دانش آموز بتواند:

- ۱ با ساختار نامه سرگشاده آشنا شود.
- ۲ هدف نامه‌های سرگشاده را دریابد.
- ۳ با تعمیم پیام نامه مقام معظم رهبری، خود را مخاطب فرضی نامه بیندارد.
- ۴ با خوانش بلند شعر به فهمی درست از آن دست یابد.
- ۵ با بازآفرینی شعر، مهارت نگارش خلاق خود را تقویت نماید.

فعالیت ۵: در این فعالیت دانش‌آموز مأمور می‌شود تا «اطلاعاتی دربارهٔ نامهٔ سرگشادهٔ مقام معظم رهبری به جوانان اروپا جمع‌آوری و در کلاس ارائه نماید.» یکی از مهم‌ترین اهداف این تکلیف تقویت مهارت‌های «استنباط» و «تعمیم» است.

دانش‌آموز در مرحلهٔ استنباط، اطلاعات موجود در نامه را مرور می‌کند و با تأمل بر روی آنها به نتایج مورد انتظار، همچون درک روشن‌بینی و آینده‌نگری که در این پیام وجود دارد دست می‌یابد. در گام بعد با شناخت و آگاهی که از خود به مثابهٔ یک جوان دارد و با اطلاعاتی که از نامه به دست آورده است انتظار می‌رود به یک قیاس دست بزند و خود را مخاطب فرضی نامه بداند و در راه جامعهٔ عمل پوشاندن به منویات مورد انتظار نامه گام بردارد. ضمن آنکه با فرم یک نامهٔ سرگشاده و ویژگی‌های آن هم به صورت عملی و عینی آشنا می‌شود.

شعر گردانی

شعر در نفس خود، حامل معنا و پیامی فشرده و ویژه است. حتی اگر ایدهٔ طرفداران هنر برای هنر را هم به رسمیت بشناسیم، باز هم شعر برای هدفی نوشته می‌شود و مخاطبی دارد. مخاطب آن می‌تواند معشوق آسمانی یا زمینی باشد. این سنت در ادب کلاسیک و گذشته تا به امروز بوده و هست. اگر نویسندگان نامه‌های خود را به تتر نگاشته‌اند، شاعران از بیان شعر برای نامه‌نگاری بهره گرفته‌اند که نمونه‌اش را در ابیات آغازین غزل حافظ در پایان درس سوم می‌بینیم. یکی از شیوه‌های مؤثر در بازآفرینی این شعر، آموزش از طریق گروه‌های مکمل است.

■ شیوهٔ اجرا

مرحلهٔ ۱: دو کاربرد تدارک می‌بینیم که در یکی سه بیت شعر حافظ (صفحهٔ ۷۶ کتاب نگارش) نوشته شده است و از دانش‌آموزان می‌خواهیم با توجه به این شعر و مفاهیم کلیدی آن، پنج انتظاری که شاعر از باد صبا داشته است را استخراج کنند که طبیعتاً با درک مفهوم شعر به مواردی چون پیام‌رسانی، خوش‌خبری، اندوه بری و... اشاره خواهند کرد.

در کاربرد دوم تکلیفی با این عنوان می‌نویسیم که اگر باد صبا یا نسیم بپذیرد که بیک خبررسان شما به معشوق (آسمانی یا زمینی) باشد چه انتظاراتی از او دارید؟ دانش‌آموزان به فراخور اطلاعات و گنجینهٔ ذهنی پیشین و نیز خلاقیتشان در گروه به این سؤال جواب می‌دهند.

مرحلهٔ ۲: کاربرد ۱ را در اختیار یک گروه و کاربرد ۲ را در اختیار گروه دیگر قرار می‌دهد و بر اجرای آنها و میزان مشارکت دانش‌آموزان نظارت می‌کند.

مرحلهٔ ۳: جای کاربردها عوض می‌شود و هر یک از گروه‌ها سؤالات خود را در اختیار گروه دیگر قرار می‌دهد و معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد با جواب دادن به سؤالات یک نامه به مخاطب فرضی (معشوق آسمانی یا معشوق زمینی) بنویسند.

۱ نام‌ها خوانده می‌شوند و دانش‌آموزان به ارزیابی نامه‌های هم می‌پردازند و نگاه خود را با نوع نگاه حافظ مقایسه می‌کنند.

■ پی‌نوشت :

۱- جواد محقق در نامه «به دختری که ندارم»: «... نگران نباش، پاشنه کفش هایت را بکش، گره روسری‌ات را محکم کن و در کوچه‌های زندگی راه بیفت. توفیق از آن کسی است که صبورتر و منطقی‌تر است و بیشتر می‌آموزد و بهتر به کار می‌بندد. دانشگاه واقعی، در کتاب‌ها و کتابخانه‌هاست و کلاس حقیقی در محضر اندیشه‌های اندیشمندان تشکیل می‌شود. همه اینها هم همیشه در دسترس طالبان علم و جویندگان دانش بوده و هست» (محقق، ۱۳۹۰: ۵-۱۶۴ در گیرنده: دخترم).

«به راستی چرا در روزگاری که اکثریت قریب به اتفاق مردم ایران بی‌سواد بودند، فرهنگ ایرانی - اسلامی توانست آن همه ستاره درخشان، به آسمان علم و ادب جهان تقدیم کند و امروز، که از پرت‌ترین روستاها گرفته تا کوچک‌ترین شهرها، صدها هزار معلم، دبیر، مدرس، استاد و ده‌ها هزار دبستان و دبیرستان و هنرستان و دانشگاه داریم؛ قادر به ارائه چند چهره ملی یا منطقه‌ای هم نیستیم؟! شاید که ما ترقی معکوس کرده‌ایم» (محقق، ۱۳۹۰: ۱۶۴ در گیرنده: دخترم).

«اگر باورمندانی که برای فلاح این جهان دست‌مایه‌ای از راستگویان الهی دارند، خود را به سلاح علم و ابزارهای امروز آن مجهز نکنند، بی‌هیچ تردیدی دنیاداران بی‌باور سد راه هر اندیشه‌ای خواهند بود که به رستگاری این جهانیان بینجامد. در سخن بزرگی از رهبران دین خاتم آمده است که: «چه خوب است دین و دنیا با هم همساز شوند» (آیینه‌وند، ۱۳۹۰: ۱۳ در گیرنده: دخترم).

۲- ابیاتی از مراودات مثبت وطواط و خاقانی در قالب شعر :

رشید الدین وطواط :

ای سپهر قدر را خورشید و ماه وی سریر فضل را دستور و شاه
افضل الدین، ابوفضایل، بحر فضل فیلسوف دین‌فزای کفرگاه

و جواب خاقانی :

سزد که عید کنم در جهان به فرّ رشید که نظم و نثرش عیدی مؤبدست مرا
و گر به کوه رسیدی روایت سخنش زهی رشید جواب آمدی به جای صدا

دهکده جهانی اصطلاحی است که «مارشال مک لوهان» در توصیف جهان، تحت تأثیر وسایل ارتباط جمعی به کار برد. حرکت کردن، همسو با دهکده جهانی زمانی حاصل می‌شود که پژوهش‌های علمی به انتشار و چاپ مقاله‌های علمی منجر گردد و در مجله‌های بین‌المللی چاپ و منتشر شود، به این ترتیب، مبادله اطلاعات، موجب رشد سریع علوم خواهد شد.

نگارش علمی: مقاله‌نویسی (۱)

درس پنجم

ایده کلیدی: تقویت مهارت مسئله‌یابی و حل مسئله در قالب مقاله‌نویسی

نمایه درس

متن و تصویر	فعالیت	کارگاه نوشتن	مثل نویسی	حوزه‌های فرعی
محتوای دانشی ضروری برای شناخت اجزای یک مقاله (عنوان، مقدمه، بدنه اصلی، بحث و نتیجه‌گیری) با مثال‌های عینی و روشن	انتخاب عنوان برای مقاله - تحلیل قضاوتی اجزای مقاله داده شده از قبیل: مسئله، بیان مسئله، انسجام و پیوستگی، تحلیل یافته‌ها و نتیجه‌گیری	تحلیل مقالات تحقیقی براساس معیارهای آموخته شده در درس - نگارش مقاله تحقیقی بر مبنای دانش نظری و نمونه‌های عملی ارائه شده در کتاب - ارزشیابی مقاله‌دوستان خود براساس معیارهای پایانی درس	نگارش یک مقاله تحقیقی درباره مثل‌ها، خاستگاه آنها، جایگاه مثل‌ها در فرهنگ عامه و مواردی از این قبیل	آشنایی با سابقه و قدمت مقاله‌نویسی - آشنایی گسترده‌تر با ویژگی‌های اجزا و ساختار مقاله‌نویسی - آشنایی با نحوه صحیح فیش‌برداری

تدریس این درس در سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای به شرح زیر انجام می‌شود :

جلسه اول

در آموزش نوشتن، آنچه اهمیت دارد فرایند نوشتن است نه محصول آن؛ بنابراین اگر نویسنده اصول نوشتن را بداند و در فرایندی صحیح مطالب خود را در ساختاری مناسب ارائه دهد، خواننده به راحتی منظور و مقصود او را دریافت خواهد کرد.

موری

محتوا : متن کامل درس

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

- ۱ قوه تفکر و تأمل خود را با تدبیر در امور جاری و طرح سؤال و مسئله‌یابی پرورش دهد.
- ۲ سؤالات مطرح شده خود را در قالب عنوان‌هایی برای پژوهش نظام‌مند طراحی کند.
- ۳ مسئله و زمینه مسئله و پیشینه یا عدم پیشینه پژوهش مورد نظر را برای مخاطب

تبیین نماید.

- ۴ به بحث و تجزیه و تحلیل در باب موضوع مدنظر خود پردازد.
- ۵ توانایی بررسی انسجام و پیوستگی بندهای یک مقاله را پیدا کند.
- ۶ قدرت قضاوت در باب مقالات تحقیقی را به دست بیاورد.
- ۷ ایده‌های خلاقانه و نقطه‌نظرات خود را در باب مسائل یافته شده مکتوب کند.
- ۸ به نتیجه‌گیری مستدل و منطقی در زمینه پژوهش پردازد.

■ روش تدریس پیشنهادی : الگوی تدریس اعضای گروه

مراحل اجرا : این روش، مناسب درس‌هایی است که قابلیت تفکیک به چند بخش را دارند. این درس شامل چهار قسمت مجزا (عنوان، مقدمه، بدنه، بحث و نتیجه‌گیری) است. لذا دانش‌آموزان باید به گروه‌های چهار نفره تقسیم شوند.

ابتدا معلم موضوع درس را، که مقاله‌نویسی است مطرح می‌کند و با خواندن مقاله ابتدای درس، دانش‌آموزان را با موضوع درگیر می‌کند. سپس به قسمت عنوان در درس (ص ۸۴) شماره یک، به مقدمه (ص ۸۵ و ۸۶) شماره دو، به بدنه (ص ۸۷ و ۸۸) شماره سه و به بحث و نتیجه‌گیری (ص ۸۸) شماره چهار می‌دهد. به همین ترتیب به چهار دانش‌آموز گروه نیز شماره یک تا چهار می‌دهد.

در مرحله اول از شماره یک‌های هر گروه می‌خواهد بخش عنوان، شماره دوها بخش مقدمه، شماره سه‌ها بخش بدنه و شماره چهارها بخش بحث و نتیجه‌گیری را به صورت فردی، صامت خوانی کنند.

در مرحله دوم پس از صامت خوانی، معلم از شماره یک‌ها در گروه‌های متفاوت می‌خواهد از گروه اصلی خود خارج شوند و یک گروه جدید تشکیل دهند، همین‌طور شماره دوها با هم یک گروه، شماره سه‌ها یک گروه و شماره چهارها هم یک گروه تشکیل دهند و درباره بخشی که صامت خوانی کردند گفت‌وگو کنند. مثلاً اگر تعداد دانش‌آموزان کلاسی ۲۴ نفر باشد در مرحله اول (صامت خوانی) گروه‌ها چهار نفره است، اما در مرحله دوم گروه‌ها شش نفره می‌شود. (در مورد کلاس‌هایی که تعداد دانش‌آموزان زیاد است می‌توان در مرحله دوم دو سری گروه شماره یک، دو سری شماره دو، دو سری شماره سه و دو سری شماره چهار تشکیل داد تا تعداد اعضای گروه در مرحله دوم خیلی زیاد نباشد).

در مرحله سوم بازگشت به گروه‌های اولیه صورت می‌گیرد و اعضا به گروه‌های اول خود بازمی‌گردند. در اینجا شماره یک هر گروه، بخش عنوان را برای اعضای گروه توضیح می‌دهد. شماره دو بخش مقدمه، شماره سه بخش بدنه و شماره چهار بخش بحث و نتیجه‌گیری. از آنجایی که اعضا در مرحله دو در بحث گروهی بخش مربوط به خود را کامل بررسی کرده‌اند، لذا انتظار می‌رود مباحث مرحله سوم سطحی نباشند، بلکه کاملاً سنجیده باشند. پس از بحث درباره بخش‌های مختلف، فعالیت یک تا چهار توسط اعضای گروه بررسی می‌شود.

در نهایت گروه‌ها نظرات خود را پیرامون اجزای مختلف مقاله در کلاس به اشتراک می‌گذارند و با هدایت و راهنمایی معلم، بحث به نتیجه مورد نظر کتاب منتهی می‌شود.

درنگی در قلمرو فعالیت‌ها

فعالیت ۱: در این فعالیت انتظار می‌رود دانش‌آموز عنوان‌هایی را برای یک پژوهش برگزیند. این امر ممکن است به نظر ساده جلوه کند، اما بدون بهره‌گیری از مجموعه مهارت‌هایی مانند تفکر و تأمل، استنباط، طرح سؤال و مانند آن میسر نمی‌شود. دانش‌آموز باید ابتدا در ذهن خود و متکی بر تجارب و دانش پیشین، مسئله‌یابی نماید، برای مسئله مورد نظر به طرح پرسش بپردازد و جواب فرضی خود برای آن پرسش را مد نظر داشته باشد و براساس آن عنوان پژوهش را مشخص نماید.

فعالیت ۲ و ۳ و ۴: فعالیت دوم و سوم و چهارم درس پنجم، با کلید واژه «تحلیل» و «بررسی» پیش می‌رود و انتظار می‌رود دانش‌آموز متن‌های داده شده را از نظر زمینه مسئله، بیان مسئله و انسجام و پیوستگی، تحلیل داده‌ها و نتیجه‌گیری مورد تحلیل و بررسی قرار دهد. مهارت تحلیل از سطوح میانی طبقه‌بندی بلوم است که در بطن خود با نوعی ارزشیابی همراه می‌باشد. اکثر صاحب‌نظران حیطه تعلیم و تربیت، ارزشیابی را از مهارت‌های سطح بالای تفکر دانسته‌اند (شعبانی، ۱۳۹۶: ۱۳۰). با توجه به اینکه در صفحات قبل ملاک‌هایی برای تشخیص و ارزیابی اجزای یک مقاله تحقیقی مانند مسئله و زمینه مسئله، انسجام و پیوستگی متن و نیز بحث و نتیجه‌گیری ارائه شده است مهارت ارزیابی در اینجا از نوع «وابسته به ملاک» (شعبانی، ۱۳۹۶: ۱۳۱) محسوب می‌شود. بنابراین دانش‌آموز پس از اینکه به صورت عملی ملاک‌های مورد نظر را فراگرفت در این گام با تکیه بر آموخته‌ها با تأمل و تفکر مهارت‌های قدرت تحلیل و ارزیابی خود را محک می‌زند و به نوعی به صورت عملی به پرورش این مهارت‌ها در خود کمک می‌نماید.

جلسه دوم

نوشتن بنا به ماهیت خود، کنشی ارتباطی است؛ ما می‌نویسیم تا با انسان‌های دیگر ارتباط برقرار کنیم.

هایز

محتوا : مثل‌نویسی به منظور آماده کردن دانش‌آموزان در انجام تمرین دو کارگاه نوشتن و بررسی تکلیف کارگاه شماره یک

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

۱ توانایی ارزیابی کار هم‌کلاسی‌های خود در رابطه با موضوعات مشابه تمرین یک کارگاه نوشتن را به دست بیاورد.

۲ مقاله‌ای تحقیقی دربارهٔ مثل و پیشینهٔ مثل‌نویسی در ادبیات بنویسد.

۳ توانایی انتخاب موضوعی مبتنی بر علائق یا حیطه‌های پژوهشی خود را بیابد.

۴ یک مقاله در موضوعی معین با رعایت تمام ساختارهای آموخته شده بنویسد.

جلسه دوم ابتدا با اشتراک‌گذاری و نقد و ارزیابی پاسخ‌هایی که دانش‌آموزان در منزل به تمرین یک کارگاه نوشتن داده‌اند، شروع می‌شود. در ادامه با روش پژوهش‌آموزی مثل‌نویسی به شرح زیر تدریس می‌شود.

روش تدریس پیشنهادی

الگوی تدریس پژوهش‌آموزی: پژوهش در عمل فرایند طرح سؤالات مهم و جست‌وجوی جواب‌ها به روش نظام‌مند است، که شامل سه مرحله طراحی، اجراکردن، تجزیه و تحلیل و اندیشیدن است.

■ مراحل اجرا

۱- مشخص کردن مسئله: گام اول برای هر پژوهشی سؤالاتی است که در ذهن پژوهشگر ایجاد می‌شود. در اینجا ضروری است با مشارکت فراگیران حیطه علاقه‌مندی آنها مشخص و محدود گردد و در ادامه با طرح سؤالاتی در آن چارچوب، فراگیران به انتخاب عنوان هدایت شوند.

ضرب‌المثل‌ها، چکیده و عصاره فرهنگ بومی یک منطقه، استان، قومیت و حتی کشور هستند. حاوی فشرده‌ترین اندیشه‌ها در باب مهم‌ترین موضوعات مورد توجه اقوام و ملت‌ها می‌باشند. بنابراین ارزش این را دارند که ابزاری پژوهشی باشند که جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و پژوهشگران حیطه مطالعات فرهنگی و... با اتکا به دانش نظری خود و با استناد به آنها زمینه‌ساز تحولات مؤثری در جامعه گردند. فراگیران در طی سال‌های قبل مکرر به گسترش این ضرب‌المثل‌ها با ذهنیت امروزی خود و خلاقیت‌های پرورش یافته‌شان پرداخته‌اند. با توجه به محور درس پنجم که مقاله‌نویسی است، به نظر می‌رسد برای بخش مثل‌نویسی نگارش یک مقاله علمی در باب ضرب‌المثل داده شده پیشنهاد منطقی و مورد انتظاری باشد.

۲- بیان مسئله: بیان دقیق موضوع و طرح سؤالاتی که قرار است پژوهش به آنها پاسخ بدهد. ابتدا از دانش‌آموزان خواهیم سؤالاتی را راجع به ضرب‌المثل‌ها طرح‌کنند که پاسخ دادن به آنها به تبیین ضرب‌المثل، جایگاه، مفهوم و... منجر شود. در ادامه، معلم خود با طرح سؤالات بیشتر راه را برای پژوهش و تفکر فراگیران باز کند. سؤالاتی همچون:

۱ ریشه این ضرب‌المثل از کجاست؟

۲ ضرب‌المثل‌ها چه بخشی از قوانین عام زندگی ما را در خود دارند؟

۳ چه چیزی باعث زبانه‌زدن ضرب‌المثل‌ها شده است؟

۴ چه ویژگی‌هایی باعث ماندگاری ضرب‌المثل در بین ما شده است؟

۵ چه ویژگی‌های مشترکی بین این ضرب‌المثل و موارد مشابه آن وجود دارد؟

۶ چه آرایه‌هایی در بطن این ضرب‌المثل به صورت پیدای پنهان دیده می‌شود؟

■ و سؤالات دیگری از این قبیل.

۳- به دست آوردن اطلاعات لازم پیرامون مسئله: این اطلاعات در درس ادبیات فارسی می‌تواند با معرفی منابع پژوهش به فراگیران و ارجاع آنها به منابع مورد نظر انجام پذیرد. در این مرحله منابعی در زمینه مثل نویسی به دانش‌آموزان معرفی می‌شود تا برای جلسه بعد با مراجعه به آنها فیش‌برداری کنند و اطلاعات خود را تکمیل نمایند.

۴- تجزیه و تحلیل و نگارش یا مرحله تولید: فراگیران در منزل با تکیه بر فیش‌برداری‌ها و مستندات که دارند به تحلیل و تفسیر خود از موضوع می‌پردازند و با رعایت مراحل نگارش به مرحله تولید می‌رسند و مقاله می‌نویسند.

از دانش‌آموزان می‌خواهیم تمرین ۲ کارگاه نوشتن را درباره موضوع مثل نویسی یا هر موضوع دیگری که خواستند، در منزل انجام دهند.

■ دانش فرامتنی (۱): منابع پژوهش

قبل از ورود به دنیای نت و ارتباطات مجازی برای انجام دادن یک پژوهش به کتاب‌های مرجع و منابع کتابخانه‌ای بسیاری مراجعه می‌شد که امروزه با فراهم شدن دسترسی‌های مجازی، دامنه این منابع گسترده‌تر شده است و پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی هم به منابع پیشین افزوده شده است؛ بنابراین مبحث منابع پژوهش در دو مقوله منابع کتابخانه‌ای و پایگاه‌های اینترنتی گسترش می‌یابد.

الف) منابع کتابخانه‌ای: این منابع را در ساده‌ترین تقسیم‌بندی می‌توان به دو دسته منابع راهنما و منابع بی‌واسطه نام‌گذاری کرد. منابع راهنما شامل کتاب‌شناسی‌ها، فهرست‌ها، تشریحات ادواری و مواردی از این قبیل می‌شود که خود ابزاری برای شناسایی منابع اصلی موجود در باب موضوع تحقیق هستند. به عنوان مثال کتاب‌شناسی آثار جمال‌زاده، اطلاعات موجود در باب تمام نقد، تحلیل و نظرهای نوشته شده در مورد جمال‌زاده و آثار او را در اختیار ما قرار می‌دهد. دسته دوم، منابع بی‌واسطه‌ای هستند که در دو گروه قابل شناسایی و دسترسی هستند. گروه کتاب‌های مرجعی چون لغت‌نامه‌ها، فرهنگ‌ها و دایرةالمعارف‌های موضوعی (پزشکی، ادبی، تاریخی و...) و سایر منابع کتابخانه‌ای که قابلیت امانت گرفتن را دارند.

ب) پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی (پایگاه‌های نمایه‌ساز فارسی): مهم‌ترین این پایگاه‌ها در ایران عبارت‌اند از: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، پایگاه

اطلاعاتی جهاد دانشگاهی، پرتال جامع علوم انسانی، پایگاه استنادی علم جهان اسلام، مجلات تخصصی نور (نورمگز)، بانک اطلاعات نشریات کشور (مگیران)، بانک‌های اطلاعاتی و پایگاه‌های دانشگاه‌ها، سیویلیکا. نحوه استفاده از این پایگاه‌ها تقریباً یکسان است و با ورود به آنها متوجه تفاوت‌های جزئی می‌شویم؛ مانند لزوم ثبت نام یا عدم آن، نیازمند پرداختن حق اشتراک برای دریافت مقالات یا بی‌نیاز از پرداخت هر وجهی و موارد جزئی دیگر.

دانش فرامتنی (۲): فیش برداری

فیش (fiche) معادل فرانسوی واژه «برگه» در زبان فارسی است. در اصطلاح پژوهش به برگه‌های یک شکل و یک اندازه‌ای اطلاق می‌شود که چکیده مطالعات و گزیده تحقیقات در آن یادداشت می‌شود تا بتوان به آسانی، در زمانی کوتاه و با اسلوبی خاص و منظم، از آن بهره جست. چرا که ذهن ما توانایی حفظ تمام مطالب خوانده شده را با ذکر جزئیات ندارد و از طرفی ارجاعات به متون دیگر با ذکر دقیق منبع، تنها از راه فیش‌نویسی میسر می‌گردد. امروزه فیش‌برداری به دو شیوه دستی یا سنتی و الکترونیکی با نرم‌افزارهای ویژه انجام می‌گیرد که در اینجا با توجه به نوپا و نیز بسیار تخصصی بودن نوع الکترونیکی آن به نکات کلیدی فیش‌برداری دستی اشاره می‌کنیم.

موضوع کلی: موضوع عام:	کد: کد:	موضوع خاص: موضوع اخص:	کد: کد:
شماره فیش:	تعداد فیش:	تاریخ:	مکان:
استاد:	فیش نویس:		
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>..... ○</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>..... ○</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> </div>			

چنان‌که در نمونه می‌بینیم، هر فیش اجزایی دارد که عبارت است از سربرگ و بخشی که به متن یادداشت‌ها اختصاص می‌یابد. در سربرگ‌ها اطلاعات دقیق فیش مانند: نوع یادداشت‌برداری، موضوع کلی و موضوعات فرعی، مشخصات ریز اثر مورد مطالعه و... پیش‌بینی شده است.

فیش‌برداری می‌تواند به یکی از شکل‌های زیر انجام بگیرد که در نوار بالایی فیش هم موجود می‌باشد.

نقل مستقیم: عین مطلب مورد مطالعه بدون هیچ‌گونه تغییری در میان گیومه قرار می‌گیرد.

نقل به مضمون: مضمون مطلب خوانده شده با زبان و بیان پژوهشگر نوشته می‌شود.

تلخیص: خلاصه‌ای از مطالب ثبت می‌شود.

در فیش‌برداری نکات متعددی را باید مدنظر داشت از جمله اینکه مطالب طولانی را خلاصه نوشت. قواعد نگارشی و ویرایشی را رعایت کرد. از پشت فیش جهت فیش‌نویسی استفاده نشود و هرگونه نقد و نظر در پشت فیش نوشته شود. جهت اطلاعات بیشتر، تخصصی‌تر و دقیق‌تر به کتاب فیش‌نویسی عبدالرحیم موگهی مراجعه کنید.

جلسه سوم

هنگامی که دانش‌آموزان با مسائل ویژه روبه‌رو می‌شوند و سعی می‌کنند درباره آن مسائل بنویسند، قوای عقلی و شناختی آنان تقویت می‌گردد. در واقع فرایند نوشتن در تنظیم و فرمول‌بندی مسائل، روشن شدن آنها و تفکر عمیق به دانش‌آموزان کمک می‌کند.

اسکمیت

محتوا : کارگاه شماره ۲ (نوشتن مقاله‌ای تحقیقی درباره موضوع منتخب خود در

جلسه دوم)

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

- ۱ از مقاله‌نویسی به عنوان شیوه‌ای برای حل مشکلات جاری جهان بهره بگیرد.
- ۲ مقاله‌نویسی را به عنوان روشی برای پرداختن به علاقه‌مندی‌های خود در زمینه پژوهش بشناسد.
- ۳ با رعایت ساختار منسجم و صحیح، یک مقاله تحقیقی بنویسد.
- ۴ قدرت قضاوت در باب مقالات تحقیقی را به دست بیاورد.

بخش تولید مقاله در منزل انجام شده و در ادامه با روش قضاوت عملکرد نوشته‌ها ارزیابی می‌شوند. بهتر است یک مقاله برای کل کلاس خوانده و بررسی شود و بقیه مقالات در گروه با استفاده از چک لیست بررسی و تحلیل شوند.

دانش فرامتنی

بحث نگارش علمی به یونان باستان باز می‌گردد. حکمای یونان «رتوریک» را به معنای استفاده مؤثر از زبان برای اقناع مخاطب به کار می‌بردند و تا قرون وسطی، به شکلی کلی این امر ادامه داشت. با اختراع صنعت چاپ در سال ۱۴۴۰ تحول عظیمی در پیشرفت ارتباطات علمی و شکل مکتوبات رخ داد، اما هنوز به صورت مقاله علمی و پژوهشی شکل نگرفته بود. در سال ۱۶۶۰ انجمن سلطنتی لندن برای پیشبرد علوم طبیعی مفهوم مقاله علمی و پژوهشی را به کار برد. به این معنی که متن توسط یک نفر نوشته شود و توسط چند نفر داوری گردد و بعد اجازه چاپ پیدا کند. در ایران از دوره مشروطه قالب مقاله رواج یافت و مقاله‌نویسان بزرگی همچون فروغی، عباس اقبال، مجتبی مینوی، جلال همایی، عبدالحسین زرین کوب و... پا به عرصه پژوهش نهادند و از دهه هفتاد تقسیم‌بندی مقالات به علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی رایج شد. در دهه هشتاد پایگاه‌های استناد علوم جهان اسلام تحت عنوان ISC پایه‌گذاری شد و در مقابل ISI قرار گرفت که مقالات علمی جهان را فهرست‌بندی می‌کند (ضیاء موحد، ۱۳۸۹).

اما مقاله علمی باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد؟

عنوان مقاله باید دلالت‌گر، روشن‌گر، فشرده و کوتاه باشد، تمام متغیرهای اصلی پژوهش را در خود داشته باشد، از علائم مبهم و نیز اختصاری استفاده نکرده باشد.

چکیده مقاله باید خلاصه‌ای دقیق از مقاله باشد که در آن پرسش مقاله، موضوع مورد بررسی، روش اجرای کار و انجام پژوهش، یافته‌ها و نتایج پژوهش به صورت فشرده، غیرقضاوتی و منسجم در یک بند نوشت ارائه می‌شود.

کلیدواژه: کلیدواژه‌ها واژگان اصلی پژوهش هستند که با جست‌وجوی هر یک از آنها به اصل پژوهش دسترسی پیدا می‌کنیم. به همین دلیل این واژه‌ها باید با کلمات اصلی عنوان و مسئله تحقیق و تاحدامکان با عنوان‌های فرعی مقاله تناسب داشته باشند.

نحوه نوشتن نام نویسنده یا نویسندگان مقاله: نام و نام‌خانوادگی نویسندگان بدون شاخص‌هایی مانند دکتر و... در بالای مقاله، سمت چپ و پس از موضوع، عنوان می‌شود. توضیحات و مشخصات بیشتر در پاورقی همان صفحه ارائه می‌گردد. این توضیحات عبارت‌اند از: رتبه علمی افراد، وابستگی‌شان به سازمان‌ها یا نهادهای خاص؛ مانند: هیئت علمی دانشگاه تهران. همچنین مشخص کردن نویسنده مسئول

مقاله. ترتیب نام نویسندگان در مقاله مهم است و غالباً بر طبق توافق میان نویسندگان این امر مشخص می‌گردد، مگر اینکه مقاله مستخرج از پایان‌نامه، رساله و پژوهش‌هایی از این دست باشد و آیین‌نامه‌های داخلی دانشگاه‌ها یا مؤسسات، اولویت تقدم و تأخر ذکر نام افراد پژوهشگر را ذکر کرده باشند.

مقدمه: مقدمه پژوهش مسئله اصلی پژوهش، روش و راهکار را معرفی می‌کند و در ادامه به پیشینه علمی پژوهش می‌پردازد. بیان چارچوب نظری پژوهش، معرفی روش انجام آن، تجهیزات و لوازم پژوهش، بخش‌های دیگر مقدمه هستند.

بدنه اصلی نوشتار (بحث و تحلیل): جوهر مقاله و هنر مقاله‌نویس در بدنه اصلی نوشتار نمودار می‌شود. نحوه رده‌بندی داده‌ها، سازگاری روش با رویکرد تحلیل، نوع استدلال‌ها و نظم منطقی قسمت‌های مختلف همگی در استحکام و قدرت تأثیر این بخش مؤثر هستند.

نتیجه‌گیری: نتیجه‌گیری مقاله باید یک جمع‌بندی روشن از ایده‌های نویسنده باشد. ایده‌هایی که در طی مقاله به آنها پرداخته شده است.

سرقت علمی، ادبی یا فکری در فارسی، در برابر واژه Plagiarism به کار می‌رود و به معنی استفاده از ایده‌ها و عبارات دیگران، به عنوان ایده و عبارات خویش و در واقع نوعی دستبرد فکری است. وقتی به منبعی که از آن استفاده کرده‌ایم، ارجاع می‌دهیم یعنی اخلاق پژوهش را رعایت کرده‌ایم.

درس ششم

نگارش علمی: مقاله‌نویسی (۲)

ایده‌کلیدی: تقویت مهارت مسئله‌یابی و حل مسئله در قالب مقاله‌نویسی

نمایه درس

متن و تصویر	فعالیت	کارگاه نوشتن	حکایت‌نگاری	حوزه‌های فرعی
محتوای دانشی ضروری برای شناخت اجزای یک مقاله (فهرست منابع، چکیده، کلید واژه) با مثال‌های عینی و روشن	– ارزیابی منابع پایانی کتاب درسی – تولید یک نوشته برای مقاله‌ای که ارائه شده – تحلیل قضاوتی کلیدواژه مقاله داده شده	– مقایسه فهرست منابع کتاب‌های درسی با هم – تکمیل اجزای مقاله‌ای که در درس قبل نوشته‌اند (چکیده، کلیدواژه و منابع) – ارزشیابی مقاله دوستان خود بر اساس معیارهای پایانی درس	– بازآفرینی یک حکایت	– آشنایی با سایر شیوه‌های صحیح منابع‌نویسی در پژوهش – شناسایی و معرفی منابع دست‌اول در پژوهش – معرفی پایگاه‌های علمی و پژوهشی معتبر قابل ارجاع در پژوهش

تدریس این درس در سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای، به شرح زیر انجام می‌شود :

جلسه اول

لازم است مقاله در یک بافت علمی شکل بگیرد. ساختار نظام‌مند مشخص داشته باشد. صریح و بدون ابهام باشد. با رویکرد تحلیلی نوشته شود. با تئری زبانی درست نوشته شده باشد. به صورت موجز و در قالب تعداد واژگان مشخص منظور خود را ابلاغ نماید. با رعایت امانت‌داری و اخلاق پژوهش نوشته شده باشد. قضاوت‌های سوگیرانه و مغرضانه نداشته باشد. متناسب با نیازهای مقاله خلاقیت و نوآوری داشته باشد.

محتوا : آشنایی با چکیده و کلید واژه، انجام فعالیت ۲ و ۳، شماره ۲ کارگاه نوشتن بخش چکیده و کلیدواژه در منزل انجام شود.

اهداف : دانش آموز بتواند :

- ۱ به ضرورت وجود چکیده و نقش آن در پژوهش پی ببرد.
- ۲ چکیده مستدل و منطقی پژوهش را تدوین کند.
- ۳ به فهم درستی از انتخاب کلید واژه در پژوهش برسد و برای یک پژوهش کلید واژه بنویسد.

روش تدریس: نقشه مفهومی

تفکر مفهومی از کاربردهای آموزشی نظریه یادگیری معنی دار کلاس آزیل است و نوعی طراحی گرافیکی است که روابط مفاهیم موجود در یک مطلب را ترسیم می کند (در تاج و کردنوقایی، ۱۳۹۵: ۲۸۹). منظور از نقشه مفهومی، رسم شبکه ای از روابط، میان عناصر متن است.

■ مراحل اجرا

۱ ابتدا فراگیران متن مقاله «سنگی زیر آب» (فعالیت بالای صفحه ۱۰۰) را به صورت فردی مطالعه می کنند و مفاهیمی را که به نظرشان در متن، کلیدی هستند، استخراج می نمایند.

۲ مفاهیم استخراجی را در گروه ها به اشتراک می گذارند و بر روی مفاهیم اصلی با مباحثه به توافق می رسند. این مفاهیم می توانند بین سه تا ده واژه باشند و کلیدواژه متن به حساب می آیند.

۳ هر گروه موظف می شود در مورد هر کلید واژه، یک جمله هدایتگر و کاملاً مفهومی با تکیه بر مقاله پیش بنویسند.

۴ فراگیران جملات نوشته شده را با هم به اشتراک می گذارند و در مورد توضیح و تبیینی که از واژگان داشته اند به توافق می رسند (در مورد توضیحات به توافق می رسند، طبیعی است که جملات با هم متفاوت خواهند بود).

۵ گروه ها با در کنار هم قرارداد جملات و با رعایت ساختار چکیده متن خود را نهایی می کنند.

۶ در پایان نوبت به ارزشیابی و داوری نهایی متن های گروه ها می رسد که منطبق بر معیارهای اصولی که کتاب ارائه کرده است این امر محقق خواهد شد. در اینجا دانش آموزان در گروه مباحث مربوط به چکیده و کلیدواژه ها که در کتاب آمده را می خوانند و پس از گفت و گو درباره آنها، با استفاده از معیارهای کتاب به ارزیابی تولید خود می پردازند.

از دانش آموزان می خواهیم تمرین (۲) کارگاه نوشتن (بخش چکیده و کلیدواژه) را در منزل انجام دهند.

درنگی در قلمرو فعالیت ها

فعالیت ۲: فعالیت دوم در قالب تکلیف چکیده نویسی برای تقویت درک مفاهیم کلیدی یک متن و پرورش مهارت های تأمل، استنباط و خلاصه نویسی دانش آموزان است. با توجه به اینکه اصول چکیده نویسی در کتاب درسی آمده است، این فعالیت نیز در بطن خود نوعی قاعده آموزی را نیز پوشش می دهد.

فعالیت ۳: مباحثه و گفت و گو، زمینه ساز پرورش تفکر انتقادی است. در طی بحث های گروهی، دانش آموزان اصول، تعاریف و مفاهیم را از راه استدلال می آموزند، همیاری و مشارکت را تجربه می کنند، یادگیری عمیق صورت می گیرد و رغبت دانش آموزان برای قرار گرفتن در فضای آموزش و یادگیری دوچندان می شود.

جلسه دوم

«زبان فکری است که در قالب واژگان و ساختار، در موقعیتی خاص، لباس خط و یا صوت به تن کرده است و قصد صاحب فکر را افشا می‌کند. زبان، تراوش فکر و نیرویی بالقوه ذهنی است که نیاز به محرکی دارد تا در بستر مناسب، رشد و تکامل خود را آغاز نماید.»

آفاگل زاده

محتوا : بخش فهرست منابع در کتاب، فعالیت شماره یک، کارگاه شماره یک، بررسی پاسخ‌های دانش‌آموزان به کارگاه شماره ۲ که در منزل انجام شده است.

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

۱ شيوه صحيح منبع نويسی و ارجاع در يك مقاله علمی را بیاموزد.

۲ به صورت عملی نمونه‌هایی از منبع نویسی صحیح را ارائه نماید.

۳ قدرت نقد شیوه‌های منبع نویسی در آثار دیگران را پیدا کند.

جلسه دوم ابتدا با اشتراک گذاری، نقد و ارزیابی پاسخ‌هایی که دانش‌آموزان در منزل به تمرین دو کارگاه نوشتن داده‌اند، شروع می‌شود. در ادامه با روش بحث گروهی منبع‌نویسی به شرح زیر تدریس می‌شود.

شیوه تدریس پیشنهادی: بحث گروهی

آموزش با روش بحث گروهی دارای مراحل به شرح زیر است:

انتخاب موضوع بحث: موضوعاتی که افراد را مشتاق و بحث گروهی را فعال و پرتحرک می‌سازند، انتخاب‌های مناسب هستند. موضوعات بحث برانگیز باعث افزایش سطح علاقه و در نتیجه میزان مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروهی می‌شوند و نیاز دانش‌آموزان به مقابله با نظرات مخالف و گوناگون را برآورده می‌سازند و همچنین سطح درک و فهم دانش‌آموزان از منطق، اطلاعات و موقعیت خود را بالا می‌برند. موضوع مورد بحث منبع‌نویسی است که برای جالب شدن موضوع معلم از تمرین ۱ کارگاه نوشتن استفاده می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد کتاب‌های درسی که آن روز همراه دارند را روی میز بگذارند و فهرست منابع آنها را ببینند، آنها را با هم مقایسه کنند و درباره آن گفت‌وگو کنند.

یافتن زمینه مشترک برای بحث: قبل از شروع بحث گروهی، خوب است که دانش‌آموزان برای بحث آماده شوند. برای این منظور معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد تا درباره موضوعی مطالعه کنند، یا فصلی از کتاب را بخوانند. در اینجا دانش‌آموزان مطالب صفحه ۹۶ و ۹۷ کتاب نگارش را در گروه می‌خوانند و با بحث و گفت‌وگو درباره آنها، یادگیری عمیق‌تر خواهد شد.

چگونگی نشستن افراد در جلسه بحث گروهی: برخلاف روش سخنرانی که در آن معلم مقابل افراد کلاس قرار می‌گیرد، در بحث گروهی معمولاً اعضای گروه به صورت دایره‌ای در کنار هم می‌نشینند و معلم نیز مانند اعضا، جایی از این دایره قرار می‌گیرد و با اعضا تماس چشمی دارد.

هدایت جریان بحث: نقش معلم در بحث گروهی باید به حداقل برسد تا دانش‌آموزان فرصت بیشتر برای شرکت در بحث داشته باشند. بهترین روش این است که معلم بعد از معرفی موضوع به صورت شنونده‌ای در آید و سکوت کند و به عنوان رئیس جلسه نظم جلسه و نوبت افراد را حفظ کند.

زمانی که بحث به بن بست می‌رسد یا از مسیر خود خارج می‌شود، معلم باید بحث را هدایت کند. برخی از معلمان ریاست جلسه را نیز خود به عهده نمی‌گیرند و این کار را به یکی از اعضای کلاس واگذار می‌کنند، زیرا معتقدند که اداره جلسه بحث، فرصت گوش دادن کامل را از آنها می‌گیرد و سبب می‌شود که دانش‌آموزان به جای خطاب به یکدیگر، مرتباً معلم را مورد خطاب قرار دهند.

درنگی در قلمرو فعالیت‌ها

فعالیت ۱: دانش‌آموز باید منابع انتهایی کتاب را بررسی نماید و به ترتیب ارائه مطلب، در معرفی منبع توجه نماید. به نظر می‌رسد این نوع یادگیری و کسب مهارت را باید «یادگیری کشفی معنادار» تلقی کرد. در این روش، یادگیرنده خود سعی در کشف مطلب دارد و یا کوشش می‌کند به راه‌های جدیدی از حل مسئله و یادگیری موضوع نائل گردد (اکبری شلدره و همکاران، ۱۳۹۰). در واقع طی این فعالیت به دانش‌آموزان این فرصت داده می‌شود تا براساس اصول اولیه «قاعده‌آموزی» به تمرین اصول آموخته شده و تقویت و تثبیت آنها بپردازد (سیف، ۱۳۹۲: ۳۷۷).

منبع‌نویسی‌های رایج: اگرچه در ایران و جهان با شیوه‌نامه‌های متعددی برای ارجاع و منبع‌نویسی روبه‌رو هستیم، اما واقعیت این است که تفاوت آنها با هم چندان زیاد نیست. به طور کلی همه شیوه‌نامه‌ها برای مستندسازی نقل قول‌ها و ارجاعات، دو شیوه متفاوت پیشنهاد کرده‌اند که بر اساس تفاوت در روش تحقیق و مواد رشته‌های علمی با هم فرق دارند که در اینجا به معمول و مشهورترین شیوه ارجاع اشاره می‌کنیم که عبارت است از: سبک ارجاع به نویسنده، تاریخ انتشار، شماره صفحه.

مثال: (محمدی، ۱۳۹۵: ۳۳) که نام نویسنده اثر، محمدی است و کتاب یا مقاله ایشان در سال ۱۳۹۵ تألیف شده است و عدد ۳۳ هم صفحه اثر را مدنظر دارد. بسته به اینکه اثر چند نویسنده داشته باشد، شیوه ارجاع متفاوت می‌شود. برای توضیحات بیشتر می‌توانید به کتاب‌های روش مقاله‌نویسی مراجعه نمایید. در مورد شیوه ذکر منابع هم اختلافات جزئی وجود دارد. رایج‌ترین شکل را در دستورالعمل فرهنگستان زبان و ادب فارسی می‌بینیم. با این وجود، بهتر است وقتی مقاله‌ای می‌نویسیم در مورد انتخاب دستورالعمل منبع‌نویسی و شیوه ارجاع، به سایت مجله مورد نظر مراجعه و «راهنمای نویسندگان» را مرور کنیم.

جلسه سوم

تفکر انتقادی فرایندی است که در آن افراد نظرات، اطلاعات و همچنین منابعی که این اطلاعات از آنها گرفته شده است را ارزیابی کرده، نظم منطقی به آنها داده، با دیگر اطلاعات مرتبط کرده و مفاهیم ضمنی را تحلیل می‌کنند.

آندولینا

محتوا : حکایت‌نویسی، قضاوت عملکرد خود و دوستان در زمینه چکیده‌نویسی، کلیدواژه‌نویسی و منبع‌نویسی.

اهداف : دانش‌آموز بتواند :

۱ توانایی و مهارت خود در زمینه نقد اجزای مقاله (چکیده، کلیدواژه و منبع‌نویسی) را عملاً محک بزند.

۲ به بازنویسی حکایت درس یا حکایت دیگری از پریشان قآنی بپردازد.

۳ با حکایت‌نگاری درک خود از فرهنگ غنی بومی را غنا ببخشد.

۴ با حکایت‌نگاری قدرت نگارش خلافتانۀ خود را تقویت نماید.

روش تدریس پیشنهادی : در درس سوم شیوه‌ای برای بازنویسی حکایت پیشنهاد شده است، افزون بر آن در این درس می‌توان با توجه به اینکه دانش‌آموزان با مقاله‌نویسی آشنا شده‌اند، از جلسه قبل به آنها اطلاع داده شود که درباره قآنی و تأثیرهایی که از ادبیات فارسی پذیرفته است و اثرهایی که بر آن داشته، مطالعاتی انجام دهند و در این جلسه به گفت‌وگو و سپس نگارش درباره قآنی بپردازند. یا می‌توان با نمایش یا ارائه پریشان قآنی در کلاس، دانش‌آموزان را مختار کرد که هر حکایتی را که دوست دارند بازنویسی نمایند. پس از تولید، دانش‌آموزان با روش قضاوت عملکرد به ارزیابی و نقد متون یکدیگر می‌پردازند.

پی‌نوشت :

۱. در علوم طبیعی و فناوریانه اشاره به سال اثر به دلیل زمان نشر علم اهمیت دارد.

کتاب‌نامه

- ۱ آقازاده، محرم. (۱۳۹۵). راهنمای روش‌های نوین تدریس: بر پایه پژوهش‌های مغز محوری، ساخت‌گرایی، یادگیری از طریق همیاری. فراشناخت و... تهران: آبیژ.
- ۲ اکبری شلدره، فریدون، قاسم‌پورمقدم، حسین و علیزاده، فاطمه صغری. (۱۳۹۰). روش‌های نوین یاددهی - یادگیری و کاربرد آنها در آموزش. تهران: فرتاب.
- ۳ امین‌پور، قیصر. (۱۳۶۵). طوفان در پراتنز. تهران: حوزه هنری.
- ۴ پاینده، حسین. (۱۳۸۹). داستان کوتاه در ایران (داستان‌های مدرن). تهران: نیلوفر.
- ۵ ترقی، گلی. (۱۳۸۴). درخت گلایی، در جایی دیگر. تهران: نیلوفر.
- ۶ دولت‌آبادی، محمود. (۱۳۵۷). کلیدر. تهران: نشر پارسی.
- ۷ جرجانی، عبدالقاهر. (۱۳۸۹). اسرار البلاغه. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۸ جلالی، مریم. (۱۳۹۳). شاخص‌های اقتباس در ادبیات کودک و نوجوان: نگاهی نو به بازنویسی و بازآفرینی به انضمام فهرست صدساله اقتباس از شاهنامه در ادبیات کودک و نوجوان. تهران: طراوت.
- ۹ جویس، بروس، کالهن، امیلی و هاپکینز، دیوید. (۱۳۹۶). الگوهای یادگیری ابزارهایی برای تدریس. ترجمه محمود مهرمحمدی و لطفعلی عابدی، تهران: سمت.
- ۱۰ حجازی، بنفشه. (۱۳۹۵). ادبیات کودکان و نوجوانان (ویراست جدید): ویژگی‌ها و جنبه‌ها. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
- ۱۱ خاقانی شروانی، افضل‌الدین بدیل بن علی. (۱۳۹۳). دیوان اشعار. تهران: آگاه.
- ۱۲ دانشور، سیمین. (۱۳۴۸). سووشون. چاپ نوزدهم (۱۳۹۲)، تهران: خوارزمی.
- ۱۳ درتاج، فربرز و کرد نوقایی، رسول. (۱۳۹۵). نظریه‌های آموزش (الگوها، راهبردها، روش‌ها و فنون)، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۱۴ رایبسون، دیوید. (۱۳۹۵). نامه‌های چارلی چاپلین به دخترش. ترجمه مهشید ظریف، تهران: سراج اندیشه.
- ۱۵ رحیمی‌نژاد، ویدا. (۱۳۹۷). نگارش خلاق (از مجموعه کتاب‌های چگونه بنویسم). تهران: آوای نور.

- ۱۶ رحیمی‌نژاد، ویدا و نجفی‌پازکی، معصومه. (۱۳۹۷). از جمله به پاراگراف (از مجموعه کتاب‌های چگونه بنویسیم). تهران: آوای نور.
- ۱۷ رستگار فسایی، منصور. (۱۳۹۰). انواع نثر فارسی. تهران: سمت.
- ۱۸ ریکو، گابریله. ال. (۱۳۹۱). نوشتن خلاق. ترجمه: گروه مترجمان، تهران: آمه.
- ۱۹ سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). روانشناسی پرورشی نوین (روانشناسی یادگیری و آموزش). تهران: دوران.
- ۲۰ شعبانی، حسن. (۱۳۹۶). مهارت‌های آموزشی و پرورشی، جلد اول (روش‌ها و فنون تدریس). تهران: سمت.
- ۲۱ صلح‌جو، علی. (۱۳۹۱). اصول شکسته‌نویسی (راهنمای شکستن واژه‌ها در گفت‌وگوی داستان). تهران: مرکز.
- ۲۲ فرخزاد، فروغ. (۱۳۸۳). دیوان اشعار. تهران: آگاه.
- ۲۳ صلح‌جو، علی. (۱۳۹۳). اصول شکسته‌نویسی (راهنمای شکستن واژه‌ها در گفت‌وگوهای داستانی). تهران: مرکز.
- ۲۴ لنگرودی، شمس. (۱۳۹۶). مجموعه اشعار (دو جلدی). تهران: نگاه.
- ۲۵ لوح موسوی، سمیه سادات. (۱۳۹۰). گیرنده دخترم. تهران: سروش
- ۲۶ منزوی، حسین. (۱۳۹۱). مجموعه اشعار. به کوشش حسین فتحی، تهران: آفریش.
- ۲۷ موحد، ضیاء. (۱۳۸۹). البته واضح و مبرهن است که... تهران: نیلوفر.
- ۲۸ موگهی، عبدالرحیم. (۱۳۹۳). روش فیش‌برداری (روش یادداشت‌برداری و دسته‌بندی مطالب). قم: بوستان کتاب.
- ۲۹ میرعابدینی، حسن. (۱۳۹۲). تاریخ ادبیات داستانی ایران. تهران: سخن.
- ۳۰ نجدی، بیژن. (۱۳۹۶). یوزپلنگانی که با من دویده‌اند. تهران: مرکز.
- ۳۱ نجفی‌پازکی، معصومه. (۱۳۹۴). از خواندن تا نوشتن (از مجموعه کتاب‌های چگونه بنویسیم). تهران: مدرسه برهان.
- ۳۲ وطواط، رشیدالدین. (۱۳۳۹). دیوان اشعار. به تصحیح سعید نفیسی، تهران: بارانی.

